

Tradition enligt Maktens bud

Synpunkter på T S Eliots essä ”Traditionen och den individuella begåvningen”

Alla revolutioner omstörtar bildstoder på sin första dag för att resa nya bilder den nästa. Revolten mot en tradition behöver snart en ny tradition som stöd. Så uppstod den ”klassicism” inom modernismen, som företrädde av namn som Eliot, Valéry och Stravinskij.

Den näralliggande tradition man vände sig emot – Tennyson, Hugo, Wagner – hade präglats av en romantisk estetik, med honnörsord som originalitet och geni, inspiration och känsla, jagutlevelse och exhibitionism. Mot detta satte man värden som klassicism och formkult, hantverkskunnande, distans och självutplåning. Kanske var det en hälsosam reaktion, även om riskerna var uppenbara för ett överdrivet pastischerande och alluderande. Citatkollagen i *Det öde landet* var ett farligt föredöme för mindre talanger, pastischer på Pergolesi och Bellini kunde inte alltid dölja en sparsam ingivelse.

Neoklassicismen hade ibland en ganska subjektiv giltighet, en karaktär av rationalisering. För Eliots del smärtsamma erotiska upplevelser, som sonen av en puritansk miljö inte ville blotta med en Hugos stora gestik och dundrande uppåd av ”Hélàs!” och ”Moi!”. Den centrala ”rosengårdsupplevelsen”, det som kunde ha varit, krävde objektiva korrelerat för att uttryckas med bevarad värdighet och stram överläpp.

De objektiva korreleraten kunde alltså hämtas i traditionen, som erbjöd stående motiv och myter, lika användbara som den antika tragedins stiliserade masker. Det nya eller modernistiska skulle vara ett personligt och ofta respektlöst förhållande till traditionen, som hos Shakespeare eller Donne. Traditionalism, men en levande traditionalism, säger Eliot, med en vädjande sidoblick på det akademiska auditorium han snart skulle vinna.

Det besvärande med hans resonemang är i första hand, att han inte riktigt gör klart för sig själv och läsaren vad han menar med traditionen. Ett system av klassiska texter i ständig dialog med den nya dikten, javäl, men hur uppstår en sådan tradition, hur etableras en kanon av klassiker? Eliot tycks inte ha ägnat detta en tanke. Klassiska var de texter man lärt sig vid Harvard och Yale, vid Oxford och Cambridge, vad som är tradition behöver inte ifrågasättas. Problemet är hur man ska förhålla sig till denna tradition, som tydligen växt fram organiskt eller fallit ner från himlen. Eliot skrev vid en tid, då en så aningslös hållning ännu var möjlig. Det har hänt mycket sedan dess, och traditionen måste nu betraktas med en smula historisk och sociologisk medvetenhet.

För att etablera en klassiker, en ny länk i traditionen, krävs på en gång individuell talang och social sanktion. Den idealtypiska situationen vore, att en snillrik diktare framträder med texter, som är på en gång socialt acceptabla och värdefulla för tidens bästa och mest kvalificerade läsare. Ett i alla meningar klassiskt exempel ger den romerska guldåldern, då stora diktare med den djupaste övertygelse skapade texter som hyllade Augustus principat. Individuell talang och social sanktion sammanföll som sällan annars, möjligen kunde Ludvig XIV:s Frankrike erbjuda en parallell. När dessa sanktionerande samhällen bortföll, och diktverkens värde ännu bestod, hade en tradition etablerats.

En så lycklig konvergens är kanske undantag mer än regel, särskilt i vår tid. Att den sociala sanktionen uteblir är ganska vanligt, mindre vanligt att betydande diktare helt går miste om uppskattning från sin tids bästa och mest kvalificerade läsare. ”Det misskända geniet” är ett mytiskt fenomen, mycket få diktare av betydelse har helt gått miste om kritiskt eller publikt stöd i sin samtid.

Nu är litteraturen själv ett samhälle inom samhället, med sina egna klasser och stånd, sin egen snobbism och sina egna fördomar. Om detta mindre samhälle inte förmår skatta sina egna mästerverk efter förtjänst, är det mycket begärt att det stora samhället ska erbjuda sin sanktion. Shakespeares dramatik och Bellmans poesi är goda exempel. Något kunde Gustav

III göra för att förbättra Bellmans ekonomi och höja hans sociala position, dock inte så mycket som eftervärlden skulle önska. Dock, det är anakronistiskt dömt, den kungliga mecenaten kunde inte agera helt i strid med sina övriga vitterlekarens värdering. Det stora samhällets sanktion kan sällan ges i strid med det litterära samhällets fördomar.

Detta är ändå ett försumbart problem: ett samhälle försenar traditionens vitalisering, men utestänger inte den kvalificerade läsaren från upplevelsen av den goda dikten. Vårt totalitära och genompolitiserade sekel bjuder på andra och svårare problem, traditioner som omtolkas och korrumpas för politiska syften, talanger som tystas och inte får inta sin plats i traditionen, stympare som upphöjs till klassiker av utomlitterära skäl. Hur ska vi förhålla oss till en sådan förvanskad och godtyckligt förnyad tradition? När Eliot skrev sin essä var problemet inte aktuellt, ej heller den kalkylerade traditionslösheten.

Samhällets sanktion och den kvalificerade läsarens värdering sammanfaller aldrig helt. I en totalitär kultur kan de nästan helt åtskiljas, så att kvalificerade läsare hänvisas till samizdat och en underjordisk traditionsbildning.

Sådant förekommer inte i vårt land, annat än som svaga tendenser. Det finns sålunda en benägenhet att sanktionera och med traditionen införliva en hel grupp diktare på grund av socialt ursprung och tendens. Jag syftar på ”arbetardiktarna”, en grupp till syfte och talang mycket olikartade författare, som i vissa fall tycks äga ett socialt stöd, som inte helt motsvarar talangen. Akademisekreteraren och poeten Wirsén ägde nog inte en talang som helt motsvarade det mäktiga stöd han rönt från kungahus, statskyrka, ämbetsmannakår och andra mäktiga krafter i sin tids samhälle. Det är fara värt att en och annan frejdad arbetarförfattare kommit i samma skeva position till mäktiga krafter i vår tids samhälle. Men eftervärlden frågar efter talang, inte efter prästbetyg och partibok.

På den aktuella traditionsbildningen inverkar också den humanistiska forskningen i vårt land, så mycket mer som den alltmer ägnar sig åt den moderna litteraturen. Möjligt är, att vår inhemska och numera ganska derivativa modernism är alltför favoriserad. Säkert är, att den humanistiska forskningen söker skapa en tradition, som eftervärlden delvis måste revidera.

Vår tradition men även vår traditionslöshet äger en social sanktion. I den mån vårt eget land förlorat samband med betydande dikt i det förgångna har även detta sociala skäl, som måste sökas och förklaras.

Social sanktion av det goda men inte social kanonisering av det usla vore vägen till en livskraftig och hälsobringande tradition. Vägen dit heter tryckfrihet och litterär marknadsekonomi: de goda läsarna måste ha frihet att välja. Vägen dit heter en litteraturkritik med bra mycket mer traditionsmedvetenhet och självständighet än vad vi nu möter. Vi har alltför många kritiker som söker tjäna andra intressen än diktens.

I dagens läge måste vi etablera eller återskapa ett minimum av traditionalism, om inte själva pålrotten till vår vitterhet ska förtorka. Som européer måste vi fasthålla vid en biblisk och en grekisk-romersk tradition. Som skandinaver – enbart svenskar har vi inte råd att vara – måste vi hålla sambandet med den isländska dikten, som prosaister kanske också med lagarna, Linné, Andersen, Kierkegaard, Bang och Strindberg, för att nämna några. Därmed har vi åtminstone det minimum av tradition, som gör det möjligt att ta upp Eliots diskussion om traditionen och den enskilda talangen.

Över allt detta råder dock tiden och den historiska utvecklingen, och den tid är varken omöjlig eller ens osannolik, då det bästa i vårt arv måste traderas i katakomber. Det var många år sen jag läste Eliots essä, och det slår mig nu, att den verkar så historisk, så avlägsen i tiden. Den tillhör en liberal epok med en troget bevarad och ömt vårdad tradition, självklar och aldrig ifrågasatt. Det har hänt så mycket i Europa sedan den skrevs, och vi vet nu vad Eliot aldrig kunde ana: att även traditionen kan bli ett vapen i maktens hand.